

Een oral history interview over oral history: Tim Debroyer en zijn masterproef over tuberculose en het verblijf in het Elisabeth Sanatorium in Sijsele

Foto 1 Sanatorium Elisabeth te Sijsele (1945-1986)

Een tijdje geleden interviewde onze stagiaire Liesbeth Knaeps, Tim Debroyer over zijn masterthesis over Tuberculose en het leven in een sanatorium. Zij vroeg hem naar zijn ervaringen met mondelinge geschiedenis en welke adviezen hij zou geven aan iemand die een oral history project wil beginnen. Zo werd het een oral history interview over oral history. In dit artikel doet Liesbeth verslag van het interview. Uit dit interview kwamen ook een aantal tips naar boven voor het afnemen van oral history interviews. Onderaan het artikel vind je een apart kader met deze tips.

We ontmoeten elkaar in een koffiebar op één van de campussen van KULeuven. Het is er zeer druk. We besluiten dat het beter is voor de audio-opname, en het uiteindelijk transcriberen, om het interview in zijn kantoor te doen. Het is er namelijk rustiger. Het is mijn tweede oral history interview. Zelf heb ik nog veel te leren over het afnemen van mondelinge geschiedenisinterviews. Ik verwacht dan ook dat het interview voor mij op een driedubbele manier leerzaam zal zijn. Ik doe ervaring op met het houden van een oral history interview, ik kan van zijn ervaringen met oral history leren én ik leer ook nog wat over de omstandigheden in een sanatorium waarin

tuberculosepatiënten behandeld werden. Van tevoren heb ik een topic lijst gemaakt voor de vragen die ik aan Tim Debroyer wil stellen. Hieronder geef ik een samenvatting van zijn antwoorden op de belangrijkste vragen.

Hoe ben je op het onderwerp van tuberculose gekomen?

Heel toevallig. Tijdens mijn zoektocht naar een promotor voor mijn masterproef, stootte ik op onderzoeksprofessor aan de KULeuven, Joris Vandendriessche, bij wie je onder meer onderzoek kon doen naar tuberculose. Het feit dat de ziekte zo vergeten was, sprak mij aan. Omdat ik opgroeide in de buurt van sanatoria, was ik ook geïnteresseerd in de architectuur van deze gebouwen. Zo was de beslissing voor mij snel gemaakt en begon ik mijn masterproef over tuberculose en het verblijf in het Elisabeth Sanatorium in Sijsele. Een persoonlijke band met het onderwerp heb ik echter niet. De keuze voor het Elisabeth Sanatorium in Sijsele was voor mij een logische keuze. Dit sanatorium was één van de grootste in België en er is veel documentatie over bewaard. Deze documentatie bevindt zich momenteel in het archief van de Zusters van Liefde in Gent. Het is ook in dit archief dat je al het archiefmateriaal van mijn interviews kan terugvinden.

Hoe ging je op zoek naar ooggetuigen?

Het opsporen van oud-personeel deed ik via de sneeuwbalmethode. Via het archief kwam ik in contact met een oud-directeur van het sanatorium, die zeer behulpzaam was. Via hem kwam ik in contact kwam met 6 andere oud-personeelsleden die bereid waren om geïnterviewd te worden. Het zoeken van de oud-patiënten ging niet via deze methode. In mijn zoektocht naar oud-patiënten deed ik een oproep via de Facebookpagina van het archief, en later ook via enkele Facebookgroepen in de buurt van het sanatorium, met de boodschap dat ik op zoek was naar mensen die wilden getuigen over hun ervaringen in het sanatorium. Hier kreeg ik al snel reactie op waardoor ik uiteindelijk 7 oud-patiënten vond die bereid waren om mee te doen aan mijn oral history project.

Hadden de ooggetuigen een eigen reden om mee te doen aan het interview?

Voor velen was het ook gewoon fijn om er eens over te praten. Het feit dat ik op dat moment een student was, zie ik als een voordeel. De meesten wilden mij gewoonweg als student helpen. Dat ze zo open en bereid waren om over hun persoonlijke ervaringen over tuberculose en hun sanatoriumverblijf te praten, vond ik zelfs merkwaardig.

Een tweede motivatie voor vele geïnterviewden was het feit dat ze het jammer vonden dat de geschiedenis van tuberculose en de sanatoria in onze samenleving zo goed als vergeten is. Eén van de geïnterviewde getuigde, dat als hij over tuberculose en het sanatorium met zijn kleinkinderen sprak, dat zij hier zo goed als niets over wisten. Er mag dus zeker wat meer kennis zijn over dit onderwerp in onze samenleving.

Had je tijdens jouw interviews het gevoel dat er nog altijd trauma's zaten bij de oud-patiënten rond hun verblijf in het sanatorium?

Echte trauma's ben ik naar mijn mening niet tegengekomen. Vele hadden die tijd al verwerkt en zowat alle geïnterviewde ooggetuigen waren vrij positief over hun verblijf in het sanatorium. De vraag die ik me hier dan ook bij stelde was, zijn er mensen die wel trauma's hebben rond hun verblijf en die geen contact met mij hebben opgenomen? Het kan namelijk lastig zijn voor ooggetuigen om over moeilijke en traumatische ervaringen te praten. We kunnen het dan ook niet met zekerheid weten, of er echt mensen zijn met negatieve ervaringen rond hun sanatoriumverblijf, die niet bereid waren om een interview te doen.

Over de tijd na hun sanatoriumverblijf ligt dit echter anders en kwamen er wel een paar traumatische gebeurtenissen naar boven. Een aantal van hen, die als kinderen in het sanatorium verbleven, hadden door hun verblijf een leerachterstand opgelopen, waardoor ze moeilijkheden ondervonden op school. Het was voor sommigen ook moeilijk om terug te komen in een maatschappij waar ze omwille van tuberculose en hun sanatoriumverblijf gestigmatiseerd werden. Sommige ondervonden vaak ook moeilijkheden bij het vinden van een job, omwille van de stigmatisering rondom tuberculose.

Had de Covid-lockdownperiode effect op de interviews?

Al mijn interviews vonden plaats tijdens volle lockdownperiode en zijn allemaal via telefoon of zoom-call gebeurd. In het begin dacht ik dat het moeilijk ging zijn voor hen om online over hun persoonlijke ervaringen te spreken. Maar uiteindelijk bleek in de praktijk dat ze na 5 minuten in het gesprek al goed op weg waren om hun hele levensverhaal te vertellen. Dat het gesprek online gebeurde, had dus weinig effect op de openheid van spreken van de geïnterviewden. Sommigen hadden zelfs nood aan sociaal contact en zo was het voor hen fijn om er eens over te praten.

Hoe was de ervaring met de COVID-lockdown voor de geïnterviewden?

Er waren getuigen die letterlijk de vergelijking maakten. Een vrouw zei letterlijk 'Het was exact zoals ik me vandaag voel'. Zo waren de tuberculosepatiënten ook opgesloten van de buitenwereld en konden ze hun familie en vrienden ook wekenlang niet zien. Omwille van de COVID-lockdown kwamen de herinneringen aan deze periode voor hen vaker terug, vooral rond het gevoel van isolatie van de maatschappij dat ze ervoeren.

Waarom oral history?

Bij mijn onderzoek ging het vooral om de ervaringen van patiënten. Zo begon ik mijn onderzoek met het bestuderen van archiefmateriaal, waaronder bepaalde documenten waarin je beschrijving kan terugvinden over de behandeling van patiënten. Uit deze documenten kan je bijvoorbeeld te weten komen of patiënten zich verzetten tegen hun behandeling. Maar het is heel moeilijk om via geschreven bronnen de ervaringen van patiënten te achterhalen. Daarom koos ik voor mondelinge

geschiedenis als een geschikte tool om echte ervaringen en herinneringen van oud-patiënten en oud-personeel te achterhalen. Dit leek met bovendien een gepaste methode, omdat het hier over een recente gebeurtenis gaat, waarvan er nog ooggetuigen in leven zijn.

Hoe was je ervaring met je eerste interview?

Aanvankelijk heel stresserend. Tijdens mijn opleiding geschiedenis volgde ik een module oral history, waarin ik o.a. werd voorbereid om een vragenlijst op te stellen en had geleerd dat ik me op voorhand goed moet inlezen in het te onderzoeken onderwerp. In de praktijk besepte ik dat het afnemen van oral history, echter iets is dat je gaandeweg leert. Door het opdoen van ervaring leer je bijvoorbeeld hoe je mensen kunt aanzetten om langere antwoorden te geven die tot langere verhalen leiden. Deze langere verhalen over gebeurtenissen kan je daarna in het gehele levensverhaal van de ooggetuige plaatsen.

Hadden de geïnterviewden zichzelf voorbereid op het interview?

Sommige begonnen direct te vertellen en anderen hadden een aantal dingen voorbereid. Een paar van hen hadden hun herinneringen op papier geschreven of hadden een lijstje gemaakt van wat ze allemaal wilden zeggen. Dat sommigen zich hadden voorbereid op het gesprek zag ik als een positieve zaak. Het gaat hier echter over herinneringen die voor hen ver in het verleden liggen.

Zelf haalde ik uit dit oral history interview veel nuttige informatie om aan de slag te gaan met oral history. Wat ik echter niet verwachtte was de grootschalige impact die deze methode van interviewen kan hebben op geïnterviewden. Volgens Debroyer kunnen mondelinge geschiedenis interviews namelijk bij de ooggetuigen tot een soort van gewaarwording leiden. Bij enkelen van hen kwam door het interview het besef dat de impact van tuberculose op hun leven veel groter was, dan dat ze voor het interview beseften.

Een oral history interview. Hoe begin je daar nu aan? Hier alvast een paar tips en tricks die uit het interview met Tim Debroyer naar boven kwamen:

- **Bereid je goed voor.** Lees jezelf goed in op voorhand. Als je een ooggetuige gaat interviewen over een bepaalde gebeurtenis, is het belangrijk dat je zelf al iets weet over de geschiedenis hiervan. Zo kan je tijdens het interview goede en gerichte vragen stellen. Stel voor je interviews een lijst op met topics of onderwerpen waarover je vragen wil stellen.
- **Bereid je voor op gevoelige onderwerpen.** Een oral history interview kan voor een geïnterviewde ooggetuige zeer confronterend werken, waarin de impact van een bepaalde gebeurtenis op zijn of haar leven duidelijker kan worden. Dit kan gaan over ziekte in het

algemeen of over traumatische gebeurtenissen. Je moet m.a.w. goed op de hoogte zijn van wat de gevoeligheden kunnen zijn.

- **Probeer mensen te zoeken met een divers profiel.** Het is heel uniek dat je, door de interviews te bewaren, je eigen bronnen gaat construeren. Daarom is het belangrijk dat je een zo'n divers mogelijk beeld over een onderwerp geeft. Ga dus op zoek naar mensen van verschillende generaties, gender, sociale achtergrond, enz.
- **Het is belangrijk om als interviewer te leren om te zwijgen.** Hoe moeilijk het ook is om als interviewer te zwijgen, blijf zoveel mogelijk op de achtergrond. Stel je vragen zo kort en bondig mogelijk. Het is als interviewer jouw taak om de ooggetuige zoveel mogelijk aan het woord te laten. Stuur het interview zoveel mogelijk zonder zelf te veel in te grijpen. Als je voelt dat de geïnterviewde stil valt, stel dan pas een volgende vraag. Wanneer een geïnterviewde een beetje rond hetzelfde onderwerp blijft hangen, kan je ze toch een beetje in een andere richting sturen.
- **Probeer vragen te stellen die mensen aanzetten tot vertellen van een langer verhaal.** Kom dus niet tot feitelijke punten. Dit zijn zaken die je te weten komt aan de hand van archiefmateriaal. Bij mondelinge geschiedenis gaat het om persoonlijke ervaringen, die je in een langer levensverhaal kan plaatsen. De moeilijkheid hier is het aanvoelen hoe mensen tijdens een interview op je vragen reageren en hoe daarop in te spelen. Vraag misschien dus niet directe vragen zoals hoe voel je je daarbij, maar gebruik eerder een omweg. Het is soms beter om vragen te stellen, die op het eerste zicht niet zozeer gaan over hun persoonlijke leven, maar dit wel aanhangen.
- **Beïnvloed hun narratief niet te veel met jouw narratief.** Tijdens een interview ben je echter nooit een neutrale observator. Een interview is een interactie tussen twee personen. Wees dus bewust van je positie als interviewer. Zorg ervoor dat je de geïnterviewde niet te veel beïnvloed. Probeer eerder in zijn of haar mindset te geraken en zijn of haar levensverhaal te volgen.
- **Wees je bewust van je positie als hedendaags historicus.** Zoals bij het vorige punt wordt uitgelegd, is het onmogelijk om in een interview volledig neutraal te zijn. Probeer als hedendaags oral historian toch zo neutraal mogelijk te blijven. Als je een verslag of transcriptie

maakt van je interview, citeer je dan ook niet direct uit het verleden. Het is een interactie die zich in het heden afspeelt en dus niet een artefact uit het verleden.

- **Moet je mondelinge geschiedenis uitleggen?** Het is meestal niet evident om aan de ooggetuigen helemaal uit te leggen wat de methodologie rond mondelinge geschiedenis is. Het is dan ook niet van belang dat een geïnterviewde exact weet wat mondelinge geschiedenis is. Als het proces niet heel duidelijk is voor hen, begin je best gewoon met je vragen te stellen. Dat helpt al veel en na een tijdje wordt het proces voor hen wel duidelijk.
- **Zorg voor een geïnformeerde toestemming.** Na het interview is het belangrijk dat je toestemming vraagt aan de geïnterviewde voor het gebruik van de opname. Wat hier nu juist de bedoeling van is en hoe het gebruikt wordt, leg je uiteraard wel uit. Daarin zijn twee vragen belangrijk. Wil je anoniem blijven? En mag het bewaard worden voor later onderzoek?
- **Oefening baart kunst.** Mondelinge geschiedenis is een kunst die je al doende leert en waar je steeds beter in wordt. Het is iets dat je langzamerhand leert. Ook al loop het in het begin niet zo vlot, weet dat je volgende interview altijd vlotter gaat dan je vorige.

Tim Debroyer behaalde in 2021 zijn Master in de Geschiedenis aan de KU Leuven met een masterproef over de geschiedenis van tuberculose in België na de Tweede Wereldoorlog. Hierna behaalde hij in 2022 ook de Master in de Archivistiek: Erfgoed- en Hedendaags Documentbeheer aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB) met een masterproef over het archief van professor Eugeen De Jonghe die secretaris-generaal was van de Leuvense universiteit tijdens de jaren 1960. Hiervoor liep Tim ook stage bij het Universiteitsarchief van de KU Leuven.

Sinds september 2022 is hij verbonden aan de Onderzoeksgroep Cultuurgeschiedenis na 1750 als wetenschappelijk medewerker waar hij prospectief onderzoek voert naar de geschiedenis van patiëntenorganisaties onder begeleiding van Prof. Joris Vandendriessche.